

KRZYSZTOF MIGDALSKI

Uniwersytet Wrocławski

Wrocław

Zmiany diachroniczne w składni klityk zaimków osobowych w wybranych językach południowosłowiańskich

0. Wstęp

Niniejszy artykuł przedstawia analizę zmiany diachronicznej związanej z położeniem klityk zaimków osobowych w językach słowiańskich. Zmiana ta obejmowała przesunięcie klityk z pozycji przy czasowniku na pozycję Wackernagla po pierwszym członie składniowym. Przesunięcie to nastąpiło jedynie w tych językach, które utraciły morfemy wyrażające kategorię czasu. W niniejszym artykule, który jest napisany w nurcie językoznawstwa generatywnego, jest ono analizowane jako rezultat utraty frazy czasowej (Tense Phrase), który spowodował określone reperkusje dla składni klityk w tych językach.

1. Klityki w językach słowiańskich

We współczesnych językach słowiańskich klityki zaimków osobowych umiejscowione są w dwóch pozycjach składniowych. W języku bułgarskim i macedońskim klityki pojawiają się przy czasowniku, od którego nie mogą być oddzielone żadnym innym wyrazem, jak pokazano w przykładzie (1)¹. Jest to typ klitycyzacji spotykany także w językach romańskich.

¹ Klityki w języku bułgarskim i macedońskim dodatkowo różnią się pod względem wymagań fonologicznych. Są one enklitykami w języku bułgarskim i proklitykami w języku macedońskim. Różnica ta nie ma wpływu na tezę przedstawianą w niniejszym artykule.

- (1) a. Vera *mi go* dade včera.
 b. *Vera *mi go* včera dade. (bg i mac, Franks, King 2000: 63)

W pozostałych językach słowiańskich, które posiadają klityki, są one umieszczone w drugiej pozycji (tzw. pozycji Wackernagla). Taki sposób ustawienia klityk spotykany jest w języku serbskim, słoweńskim, czeskim i słowackim. W przeciwieństwie do klityk przyczasownikowych, klityki drugiej pozycji nie muszą występować w sąsiedztwie wyrazów należących do określonej części mowy. Przykład (2) pokazuje umiejscowienie klityk w języku serbskim, które są oddzielone od czasownika przysłówkiem *nesumnjivo*.

- (2) Vi *ste mu je* nesumnjivo predstavili juče. (srb, Bošković 2001)

Analizując szyk klityk w kontekście historycznym, można zaobserwować, że w języku staro-cerkiewno-słowiańskim klityki zaimkowe znajdują się w większości przypadków przy czasowniku, podobnie jak we współczesnym języku bułgarskim i macedońskim. W drugiej pozycji znajdują się tzw. klityki zdaniowe (*že, li, bo*), które wyrażają siłę illokucji.

- (3) Elisaveti *že* isplñi sę vrēmę roditu *ei*. (scs, Pancheva 2007a)

Przedstawione dane sugerują, że w językach innych niż bułgarski i macedoński nastąpiła zmiana diachroniczna: klityki zaimków osobowych przesunęły się z pozycji przy czasowniku na pozycję Wackernagla. W niniejszym artykule wysuwam hipotezę, że zmiana ta była związana z utratą morfologicznie wyrażanego czasu, którą analizuję jako utratę projekcji TP (Tense Phrase/Fraza Czasu).

2. Cechy dwóch typów klitycyzacji

Dwa typy klitycyzacji występujące w językach słowiańskich różnią się nie tylko umiejscowieniem klityk w strukturze zdania. Wykazują one także istotne różnice składniowe, które będą omówione w niniejszej części artykułu.

Tradycyjnie uważano, że prawo Wackernagla dotyczące pozycji klityk w zdaniu jest regułą fonologiczną: klityki przyjmują pozycje po wyrazie akcentowanym, który zaspokaja potrzeby prozodyczne klityk. Nowsze badania (Progovac 1996: 419; Bošković 2001) wskazują jednak, że klityki Wackernagla mogą się pojawiać jedynie po konstytuentach mobilnych składniowo, czyli takich, które mogą zostać samodzielnie przesunięte w zdaniu jako jednorodny, nieprzerwany element składniowy. Nie mogą być umiejscowione na przykład po pierwszym elemencie w strukturach połączonych spójnikiem. Nawet jeśli jest to wyraz akcentowany, taki jak wyraz *sestra* w przykładzie (4), który nie jest samodzielnym konstytuentem składniowym, ponieważ nie podlega przesunięciu.

- (4) a. Sestra i njen muž *će mi ga* pokloniti.
 b. *Sestra *će mi ga* i njen muž pokloniti. (srb, Progovac 1996: 419)

Dwa typy klitycyzacji podlegają innym procesom składniowym. Klityki czasownikowe są dołączane (*adjoined*) do ośrodka frazy czasowej, a klityki drugiej pozycji są umieszczone w specyfikatorach (*specifiers*) projekcji składniowych i nie tworzą z sobą konstituentu składniowego (Stjepanović 1998; Bošković 2001, 2012). Wskazują na to dane językowe dotyczące możliwości przesunięcia klityk w zdaniu. Na przykład, klityki osobowe w serbskim mogą być przesunięte ze zdania podrzędnego, które jest wprowadzane przez czasownik semantycznie wyrażający tryb łączący (*subjunctive*, por. 5), ale nie ze zdań podrzędnych w trybie oznajmującym (por. 6).

- (5) a. Milan želi da *ga* vidi.
 b. ?Milan *ga* želi da vidi. (srb, Progovac 1993)
- (6) a. Milan kaže da *ga* vidi.
 b. *Milan *ga* kaže da vidi.

Podobna operacja składniowa jest wykluczona w językach bułgarskim i macedońskim, gdzie niemożliwe jest przesunięcie klityk ze zdania podrzędnego do głównego.

- (7) a. Manol iska da *go* vidi.
 b. *Manol *go* iska da vidi.
- (8) a. Manol kazva če *go* vižda.
 b. *Manol *go* kazva če vižda. (bg, Migdalski 2006: 217)

Kolejna różnica dotycząca dwóch typów klitycyzacji dotyczy elipsy. Klityka zaimka osobowego umiejscowiona niżej w strukturze składniowej zdania może być poddana elipsie w języku serbskim. Można pominąć zaimek osobowy w bierniku, ale nie w celowniku.

- (9) a. Mi *smo mu ga* dali, a i vi *ste mu ga* ~~dali~~.
 b. Mi *smo mu ga* dali, a i vi *ste mu ga* ~~dali~~, (takodje)
 c. *Mi *smo mu ga* dali, a i vi *ste mu ga* ~~dali~~, (takodje) (Stjepanović 1998: 530–532)

Jak pokazuje przykład (10), elipsa klityk osobowych jest wykluczona w podobnych zdaniach w języku bułgarskim czy macedońskim.

- (10) a. *Nie *sme mu go* dali, i vie *ste mu go* ~~dali~~ (süşto).
 b. *Nie *sme mu go* dali, i vie *ste mu go* ~~dali~~ (süşto).
 c. *Nie *sme mu go* dali, i vie *ste go mu* ~~dali~~ (süşto). (bg, Bošković 2002: 331)

Przykład (11a) wskazuje, że w języku serbskim możliwe jest przerwanie sekwencji klityk frazą wtrąconą. Fraza wtrącona musi być odpowiednio długa i być samodzielną jednostką intonacyjną. Przerwanie ciągłości klityk jest niemożliwe w bułgarskim, jak pokazano w (11b).

- (11) a. Ti *si me*, kao što *sam* već rekla, lišio *ih* juče. (srb, Bošković 2012)
 b. *Te *sa*, kakto *ti* kazah, predstavili *gi* na Petür. (bg, Bošković 2001: 50)

Ostatnią cechą, która różnicuje dwa typy klitycyzacji, jest restrykcja osoby i przypadku, znana w literaturze anglojęzycznej jako „Person Case Constraint”

albo „*Me-lui constraint*”. Restrykcja ta dotyczy występowania obok siebie form klityk zaimków osobowych. Jeśli jedna z klityk osobowych jest w celowniku, klityka w bierniku może pojawić się jedynie w trzeciej osobie. Restrykcja ta nie obejmuje języków z klitykami w drugiej pozycji, takich jak serbski (por. (12)). Według E. Anagnostopoulou (2003), restrykcja dotyczy tych języków, w których klityki dołączają się do pojedynczego ośrodka frazy i tworzą konstytuent składniowy. Takimi językami są bułgarski i macedoński, gdzie kombinacje klityki w celowniku z klityką w bierniku w pierwszej lub drugiej osobie są niemożliwe (por. (13)).

(12) *Ja im te preporučujem.* (srb, Migdalski 2006: 198)

(13) a. **Az im te preporučvam.*

b. *Az im ja preporučvam.* (bg, Hauge 1999)

Podsumowując, przedstawione dane składniowe z języków z dwoma typami klityczacji pokazują, że klityki Wackernagla nie są przyłączane do ośrodka frazy, ale zostają przesunięte do specyfikatorów frazy. Oznacza to, że zmiana diachroniczna omawiana w tym artykule jest związana nie tylko z pozycją klityk w zdaniu, ale także z innymi procesami składniowymi, którym klityki podlegają. W kolejnej części artykułu przedstawię cechy klityczacji w kontekście diachronicznym, w języku staro-cerkiewno-słowiańskim oraz w staroserbskim.

3. Klityczacja w języku staro-cerkiewno-słowiańskim i staroserbskim

Jak pokazują badania korpusowe V. Radanović-Kocić (1988) oraz nowsze, przeprowadzone przez grupę badaczy pod kierunkiem R. Panchevy (2007a, 2007b), tylko trzy klityki pojawiają się zawsze w drugiej pozycji w języku staro-cerkiewno-słowiańskim. Są to partykuła *li*, spójnik *bo* i partykuła *že*. Klityki zaimkowe są najczęściej przy czasowniku (por. też Pancheva 2005).

(14) a. *Ašte li oko tvoe lõkavo bõdetũ.* (scs, Radanović-Kocić 1988: 151)

b. *Iže bo sę sȃmĕritŭ ěko otročę se.* (scs, Pancheva 2007b)

c. *Ašte li že ni i novõjō razderetŭ.* (scs, Pancheva 2007a)

Klityczacja w staro-cerkiewno-słowiańskim wykazuje następujące cechy. Klityki zdaniowe (*li*, *bo* i *že*) nie muszą się grupować razem z klitykami osobowymi.

(15) *Elisaveti že ispl̃ni sę vrĕmę roditi ei. I rodi smŭ* (scs, Pancheva 2007a)

Klityki osobowe (zwłaszcza klityka w bierniku) są umiejscowione po czasowniku.

(16) a. *Oca moego vŭ tĕxŭ dostoitŭ mi byti.* (Pancheva 2007a)

b. *Ašte desnaĕ tvoĕ rōka sũblažbaetũ tę.* (Radanović-Kocić 1988: 154)

We wszystkich przypadkach, w których klityka w bierniku jest w drugiej pozycji, jest ona równocześnie także przy czasowniku.

(17) *Sōdii tē prēdastъ slousě.* (Radanović-Kocić 1988: 156)

Klityka osobowa w celowniku może pojawiać się w drugiej pozycji, tworząc nieprzerwany ciąg razem z klitykami zdaniowymi.

(18) *Dobrěe bo ti estū.* (Radanović-Kocić 1988: 153)

Jeśli chodzi o pozycję klityk w języku staroserbskim (XII–XV wiek), V. Radanović-Kocić (1988) zauważa, że początkowo dystrybucja klityk przypomina sytuację w staro-cerkiewno-słowiańskim: klityki zdaniowe pojawiają się w drugiej pozycji, a klityki osobowe przy czasowniku (por. 19a). W wariantcie języka serbskiego używanego w Czarnogórze, klityki osobowe są umiejscowione przy czasowniku nawet w XVIII–XIX wieku (por. 19 b).

(19) a. *Koi e privo imŕ* byli (XII–XV w. srb, Radanović-Kocić 1988: 160)

b. *Ako iguman sakrivi mi.* (XVIII–XIX w., Czarnogóra, Radanović-Kocić 1988: 166)

Stopniowo klityki osobowe zaczynają pojawiać się w drugiej pozycji, ale obserwowany jest kontrast: początkowo klityki osobowe są w drugiej pozycji jedynie w zdaniach z klitykami zdaniowymi (por. 20a). Jeśli klityki zdaniowe są nieobecne, klityki osobowe są zwykle w drugiej pozycji, ale mogą być także przy czasowniku. Ostatecznie klityki osobowe występują w drugiej pozycji także pod nieobecność klityk zdaniowych (por. 20b).

(20) a. *Kto li ga ime taiti*

b. *Dokle mu se ne ispravi* (XIV w., srb, Radanović-Kocić 1988: 158)

Tak więc tylko trzy klityki były umiejscowione w drugiej pozycji w języku staro-cerkiewno-słowiańskim. Były to klityki zdaniowe, wyrażające siłę illokucji. Klityki zaimków osobowych znajdowały się przy czasowniku; w niektórych historycznie późniejszych językach słowiańskich przesunęły się one na drugą pozycję. Dane z języka staroserbskiego i pozostałych języków słowiańskich wskazują, że przesunięcie miało miejsce w okresie utraty czasów prostych (aorystu i imperfektu) w tych językach. Dane te zostaną przedstawione w kolejnej sekcji niniejszego artykułu.

4. Czas i aspekt w (staro)słowiańskim

Jak wiadomo, większość czasowników i nominalizacji w językach słowiańskich tworzy pary aspektowe i morfologicznie wyraża różnice między aspektem dokonanym i niedokonanym. Źródłem morfologii aspektu jest struktura czasowników w języku praindoeuropejskim. Składały się one z trzech morfemów: rdzenia, sufiksu tematycznego oraz końcówki fleksyjnej. Sufiks tematyczny decydował o przynależności czasownika do określonej grupy koniugacyjnej, ale mógł także wyrażać informację o aspekcie.

Tabela 1. Paradigmat czasownika **nesti* w czasie teraźniejszym w języku prasłowiański (Długosz-Kurczabowa, Dubisz 2001: 265)

	Liczba pojedyncza	Liczba podwójna	Liczba mnoga
1	nes-ō-mъ	nes-e-vě	nes-e-mъ
2	nes-e-šъ	nes-e-ta	nes-e-te
3	nes-e-tъ	nes-e-te	nes-o-nti

Morfologia czasownika została później uproszczona i większość sufiksów tematycznych połączyła się z końcówką fleksyjną. W rezultacie większość czasowników przekształciła się w struktury dwumorfemowe, tak jak w tabeli 2, w której pokazana jest późniejsza wersja paradigmatu czasownika **nesti*.

Tabela 2. Paradigmat czasownika **nesti* w czasie teraźniejszym w języku prasłowiańskim (Długosz-Kurczabowa, Dubisz 2001: 265)

	Liczba pojedyncza	Liczba podwójna	Liczba mnoga
1	nes-ō	nes-e-vě	nes-e-mъ
2	nes-e-šъ	nes-e-ta	nes-e-te
3	nes-e-tъ	nes-e-te	nes-ōtъ

Połączenie dwóch morfemów spowodowało, że trudniej było wyrażać morfologicznie różnice aspektowe. System aspektu stał się mniej regularny, chociaż niektóre języki później rozwinęły nowe czasy aspektowe (np. Imperfait i Passé Simple we francuskim). Język prasłowiański jednak zachował oryginalne sposoby zaznaczania aspektu oraz rozwinął czasy aspektowe (por. Młynarczyk 2004). Dodatkowo, język prasłowiański rozwinął nowe czasy złożone, składające się z formy imiesłowu zakończonego na *-l* (oryginalnie przymiotnika odczasownikowego) oraz czasownika *być* w różnych formach aspektowych, stosowanego jako czasownik posiłkowy. Jako przykład, tabela 3 przedstawia strukturę większości czasów w języku staro-cerkiewno-słowiańskim (czasowniki podane są w formie trzeciej osobie liczby pojedynczej).

Tabela 3. Czasownik *nesti* w różnych czasach w scs (Schooneveld 1951: 97)

tense/aspect	imperfective	perfective
3SG PRESENT	nesetъ	ponesetъ
3SG AORIST	nese	ponese
3SG IMPERFECT	nesěaše	ponesěaše
3SG PERFECT	nesъ jestъ	ponesъ jestъ
3SG FUTURE II	bōdetъ nesъ	bōdetъ ponesъ

Tabela 3 pokazuje, że aspekt był podwójnie wyrażany morfologicznie w języku staro-cerkiewno-słowiańskim, zarówno w czasach aspektowych (aoryst

i imperfekt), jak i poprzez opozycję aspektową dokonany/niedokonane. Formy dokonane imperfektu oraz formy niedokonane aorystu były rzadsze, ale spotykane. Zdanie (21) jest przykładem użycia kombinacji czasu imperfekt z aspektem dokonanym w języku staro-cerkiewno-słowiańskim. Czasownik *oblobyzaaše* użyty w takiej kombinacji opisuje krótkotrwałą, wielokrotnie powtarzaną czynność, por.:

- (21) Нацѣтъ моѣти нодзѣ ego sľzami i vlası glavy svoeı otıraaše i oblobyzaaše nодзѣ ego i mazaaše mŭromъ (scs, Hewson, Bubenik 1997: 90)

Podobne połączenia wartości czasu i aspektu są wciąż spotykane w języku bułgarskim. W języku macedońskim aoryst jest obecnie tworzony od czasowników dokonanych, a imperfekt tylko od czasowników niedokonanych, z wyjątkiem złożonych czasów przyszłych z partykułą *ќе*, w których formy dokonane mogą się pojawiać w imperfekcie. Jest to modyfikacja systemu, która nastąpiła niedawno; V. Friedman (2002: 267) podaje, że niedokonane formy aorystu występowały w literaturze jeszcze w połowie XX wieku. Uproszczenie systemu czasów w języku macedońskim można powiązać z rozwojem klitycyzacji. O. Tomić (2000) i Ž. Bošković (2001) sugerują, że macedoński reprezentuje etap pośredni w językach z klitykami przyczasownikowymi i klitykami drugiej pozycji. Mimo że generalnie klityki są przyczasownikowe, w przypadku niewerbalnych predykatów znajdują się one na drugiej pozycji.

5. Utrata morfemów czasu w językach słowiańskich

Wszystkie języki słowiańskie oprócz bułgarskiego i macedońskiego utraciły aoryst i imperfekt. W pozostałych językach czas wyrażany jest jedynie poprzez aspekt (por. 22 and 23). W języku rosyjskim imperfekt został utracony w XIII wieku; aoryst w XV–XVI wieku. W czeskim oba czasy zanikły w XIV wieku, czyli ich zanik towarzyszył utracie klityk przyczasownikowych (por. Stieber 1973).

Już w starosłoweńskim użycie aorystu ograniczało się tylko do kilku form czasowników (Vaillant 1966: 60). Ten fakt można powiązać z wczesnym wystąpieniem klityk Wackernagla już w *Zabytkach fryzyńskich*, najstarszym tekście słoweńskim z X–XI wieku. W serbskim aoryst jest wciąż „nauczany” w szkołach, ale aktywnie używany jest tylko w niektórych dialektach, zwłaszcza w Czarnogórze (por. Lindstedt 1994: 39). Co znamienne, właśnie w tych dialektach klityki osobowe nie pojawiały się regularnie w drugiej pozycji aż do XIX wieku (por. (19b)).

We współczesnych językach północnosłowiańskich czasy przyszłe tworzone są za pomocą form bezczasowych: imiesłowu na *-l* albo bezokolicznika jako czasownika głównego w aspekcie niedokonanym (aspekt dokonany jest możliwy w słoweńskim) oraz formy dokonanej czasownika *być* w formie czasu teraźniejszego (por. 22a) lub w przypadku konstrukcji prostych, formy dokonanej czasownika w formie czasu teraźniejszego (por. 22b).

- (22) a. Jan będzie pisać/pisał list.
b. Napiszę list.

W językach słowiańskich oprócz bułgarskiego i macedońskiego czas tworzony za pomocą niedokonanej formy czasownika *być* jako czasownika posiłkowego oraz imiesłowu na *-l* jako czasownika głównego jest stosowany jako podstawowy czas przeszły. Również w tym przypadku brak jednoznacznych morfologicznie wykładników czasu.

- (23) Ana *je* napisala pismo (srb).

Przedstawione dane wskazują, że czasy aspektowe (aoryst i imperfekt) przetrwały tylko w języku bułgarskim i w macedońskim. Jedynie w tych językach wciąż istnieje morfologicznie wyrażona kategoria czasu. Pozostałe języki słowiańskie wyrażają relacje czasowe poprzez aspekt lub modalność. Równocześnie z zanikiem czasu dochodzi do przejścia klityk z pozycji przy czasowniku na drugą pozycję.

6. Pozycja kategorii czasu i klityk w strukturze składniowej zdania

W niniejszym artykule wysuwam hipotezę, że zanik morfologicznie wyrażanego czasu zostaje odzwierciedlony w składni utratą frazy czasowej TP (Tense Phrase). W rezultacie klityki osobowe nie mogą się dołączyć do ośrodka frazy TP, w której w innych językach podczas derywacji składniowej zostają sprawdzane cechy *phi* (liczba, osoba, rodzaj). Podział języków z frazą TP i bez TP odpowiada podziałowi na języki z i bez frazy DP, gdzie znajdują się przedimki (por. Bošković 2010). To oznacza, że języki bez najwyższej projekcji funkcjonalnej w frazie czasownikowej (gdzie umiejscowiona jest cecha czasu) nie mają także najwyższej projekcji we frazie nominalnej (gdzie znajdują się przedimki). Ż. Bošković zauważa, że języki bez przedimków i morfologicznego czasu wykazują wiele cech wspólnych, np. brak następstwa czasów czy brak pustych semantycznie zaimków eksplitywnych, takich jak *it/there* w języku angielskim.

Obecność frazy czasowej (TP) była kwestionowana w wielu innych językach bez morfologicznie wyrażanego czasu. Między innymi Kiparsky i Condoravdi (2002) sugerują, że fraza TP była nieobecna w grece homeryckiej, w której klityki osobowe pojawiały się w drugiej pozycji. W późniejszych odmianach języka greckiego, po wyłonieniu się frazy TP, klityki przesunęły się na pozycję przy czasowniku. Był to zatem proces odwrotny do obserwowanego w językach słowiańskich.

W literaturze czynione są następujące założenia dotyczące klitycyzacji. Chomsky (1995: 249) twierdzi, że klityki są kategoriami niejednoznacznymi co do swojego statusu składniowego i mają cechy wspólne fraz i ośrodków (XP and X⁰). Przesuwają się z pozycji argumentowych w frazie czasownikowej jako elementy frazowe (XP) i doczepiają jako ośrodki X⁰ do ośrodka frazy czasowej

(T⁰, por. Nash, Rouveret 2002; Bošković 2012). Jednak po utracie ośrodka frazy czasowej (TP), co nastąpiło w większości języków słowiańskich, brakuje odpowiedniej projekcji, do której mogłyby zostać dołączone i w rezultacie przesuwają się do specyfikatorów na drugiej pozycji zdania.

Przedstawiona w niniejszym artykule hipoteza, uzależniająca zmianę pozycji klityk w zdaniu w językach słowiańskich od utraty morfologicznie wyrażanego czasu i frazy TP, wyprowadza wiele różnic między językami z klitykami przyczasownikowymi i klitykami w drugiej pozycji, np. dotyczących możliwości elipsy klityk, przesunięcia ze zdania podrzędnego do zdania głównego czy obowiązywania restrykcji przypadka i osoby.

Literatura

- ANAGNOSTOPOULOU E., 2003, *The Syntax of Ditransitives: Evidence from Clitics*, Berlin.
- BOŠKOVIĆ Ž., 2001, *On the Nature of the Syntax — Phonology Interface. Cliticization and Related Phenomena*, Amsterdam.
- BOŠKOVIĆ Ž., 2002, *Clitics as Non-branching Elements and the Linear Correspondence Axiom*, „Linguistic Inquiry”, vol. 33.
- BOŠKOVIĆ Ž., 2010, *On NPs and Clauses*, Manuskrypt, University of Connecticut.
- BOŠKOVIĆ Ž., 2012, *On Clitic Doubling and Second Position Cliticization: How much does D matter?* Manuskrypt konferencyjny, University of Göttingen.
- CHOMSKY N., 1995, *The Minimalist Program*, Cambridge, MA.
- DŁUGOSZ-KURCZABOWA K., DUBISZ S., 2001, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa.
- FRANKS S., KING T.-H., 2000, *A Handbook of Slavic Clitics*, New York.
- FRIEDMAN V.A., 2002, *Macedonian*, [In:] *The Slavonic Languages*, eds. B. Comrie, G.G. Corbett, London.
- HAUGE K.R., 1999, *The Word Order of Predicate Clitics in Bulgarian*, „Journal of Slavic Linguistics”, vol. 7.
- HEWSON J., BUBENIK V., 1997, *Tense and Aspect in Indo-European Languages: Theory, Typology, Diachrony*, Amsterdam.
- KIPARSKY P., CONDORAVDI C., 2002, *Clitics and Clause Structure*, „Journal of Greek Linguistics”, vol. 2.
- LINDSTEDT J., 1994, *On the Development of the South Slavonic Perfect*, = „EUROTYP Working Papers”, Series 6: *Tense and aspect*, No. 5: Three Papers on the perfect.
- MIGDAŁSKI K., 2006, *The Syntax of Compound Tenses in Slavic*, Utrecht.
- MŁYNARCZYK A., 2004, *Aspectual Pairing in Polish*, Utrecht.
- NASH L., ROUVERET A., 2002, *Cliticization as Unselective Attract*, „Catalan Journal of Linguistics”, vol. 1.
- PANCHEVA R., 2005, *The Rise and Fall of Second-Position Clitics*, „Natural Language and Linguistic Theory”, vol. 23.
- PANCHEVA *et al.*, 2007a, PANCHEVA R., ŁAZORCZYK A., KRIVOKAPIĆ J., MINKOVA Y., *Codex Marianus*, [In:] *USC Parsed Corpus of Old South Slavic*, Los Angeles.
- PANCHEVA *et al.*, 2007b, PANCHEVA R., KAGLE J., ŁAZORCZYK A., *Codex Zographensis*, [In:] *USC Parsed Corpus of Old South Slavic*, Los Angeles.
- PROGOVAC L., 1993, *Locality and Subjunctive-like Complements in Serbo-Croatian*, „Journal of Slavic Linguistics”, vol. 1.

- PROGOVAC L., 1996, *Clitics in Serbian/Croatian: Comp as the Second Position*, [In:] *Approaching Second: Second Position Clitics and Related Phenomena*, eds. A. Halpern, A. Zwicky, Stanford.
- RADANOVIĆ-KOČIĆ V., 1988, *The Grammar of Serbo-Croatian Clitics: A Synchronic and Diachronic Perspective*, Urbana-Champaign.
- SCHOONEVELD C. VAN, 1951, *The Aspectual System of the Old Church Slavonic and Old Russian verbum finitum* byti, „Word”, vol. 7.
- STIEBER Z., 1973, *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich. Fleksja werbalna*, Warszawa.
- STJEPANOVIĆ S., 1998, *On the Placement of Serbo-Croatian Clitics: Evidence from VP Ellipsis*, „Linguistic Inquiry”, vol. 29.
- TOMIĆ O., 2000, *On Clitic Sites*, [In:] *Clitic Phenomena in European Languages*, eds. F. Beukema, M. den Dikken, Amsterdam.
- VAILLANT A., 1966, *Grammaire comparée des langues slaves*, vol. 3: *Le verbe*, Paris.

Diachronic changes in the position of pronominal clitics in South Slavic

Summary

This article presents an analysis of diachronic changes related to the position of pronominal clitics in South Slavic. The change consisted in the shift from verb-adjacent to second position clitics. It occurred only in those languages that lost tense morphology, which is analyzed as the loss of TP (Tense Phrase). It is shown that the loss of TP has certain repercussions for the syntax of clitics in these languages.